

*Sergiu CORNEA**

PARTICULARITĂȚILE INSTAURĂRII „PUTERII SOVIETICE” ÎN JUDEȚUL ISMAIL (IUNIE – SEPTEMBRIE 1940)

PECULIARITIES OF THE ESTABLISHMENT OF THE “SOVIET POWER” IN ISMAIL COUNTY (JUNE – SEPTEMBER 1940)

Abstract: This paper studies the initial stage in the establishment of “Soviet power” in Ismail County, which at the time when the Romanian administration and military withdrew from Bessarabia was part of the Lower Danube Region.

With the months of June and July 1940 as chronological landmarks and, based on lesser-known archival sources and testimonies of the direct participants in the events, I bring new light to the events that resulted in the initial phase of the establishment of the Soviet regime in Southern Bessarabia, especially in Ismail County.

The main method of data collection is the content analysis of documents produced by the Romanian administration and police authorities.

Keywords: Romania, Bessarabia, Ismail County, soviet regime, Soviet Union

*

Introducere

României, prin ultimatumul sovietic din 26 iunie 1940 i-a fost impusă pusă cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord. URSS a acționat de pe poziții de forță, brutal și abuziv, impunând termeni restrânși de evacuare a trupelor militare și a administrației românești.

Concomitent cu invadarea teritoriului românesc cedat, autoritățile sovietice au întreprins acțiuni energice de a-și consolida pozițiile ocupate. Începând cu ziua de 28 iunie 1940, sub supravegherea și îndrumarea organelor de partid și a serviciilor speciale sovietice, au instituit, după modelul URSS și RSS Ucrainene, un regim de factură totalitară. Politica de sovietizare forțată derulată de forțele de ocupație sovietică în Basarabia de Sud a fost însoțită de o serie de măsuri ideologice, represive și socio-economice care au avut un impact negativ asupra stării morale a populației.¹

* Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul; cornea.sergiu@usch.md.

¹ Николай Михайлуца, „Южная Бессарабия после года советизации: рефлексии населения в первые дни войны - июнь 1941 г.”, in *Raptul Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța din 28 iunie 1940*. (Chișinău: Editura Serebia, 2015), 120.

Obiectul cercetării prezentei lucrări îl constituie faza inițială a instaurării regimului sovietic în județul Ismail care, la momentul retragerii autorităților administrative și a trupelor militare române din Basarabia era parte componentă a Ținutului Dunărea de Jos și avea următoarea organizare teritorial-administrativă: 4 plase care includeau 62 de comune, dintre care 5 comune urbane: Ismail, Bolgrad, Chilia Nouă, Vâlcov și Reni.² Populația județului Ismail care număra 225.509 persoane, după datele Recensământului General al Populației României din 29 decembrie 1930 era formată din 31,9% români, 29,7% ruși, 19,2% bulgari, 6,9% găgăuzi, 4,7% ucraineni și ruteni, 2,8% evrei, 0,8% albanezi, 0,4% germani, 0,3% greci. În mediul urban predomina populația de etnie rusă, care constituia 44,7%, românii – 24,6%, bulgarii – 12,4, evreii – 8,1%, ucrainenii – 5%. În cele cinci orașe ale județului, românii predominau numeric doar în Reni, unde constituiau 51,2%, în Ismail – 20%, Bolgrad – 19%, Chilia Nouă – 25,9%, Vâlcov – 4,9%.³

Principala metodă de colectare a datelor a fost analiza de conținut a documentelor elaborate de autoritățile administrative și polițienești române: Notele informative ale Rezydentului regal al Ținutului „Dunărea de Jos”, Dărilor de seamă a Inspectoratului Regional de poliție „Dunărea de Jos” și Notele și Buletinele informative ale Regimentului 3 Jandarmi „Dunărea de Jos” conținute în fondul Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Galați, cât și a celor publicate în diverse culegeri de documente. Odată cu retragerea trupelor militare și a administrației românești din Basarabia s-a creat un vid informațional în relația cu teritoriul abandonat. Informațiile fragmentare, conținute în documentele elaborate de organele de poliție, jandarmerie și de Rezydentul regal al ținutului „Dunărea de Jos” permit o reconstituire a evenimentelor întâmplate în Basarabia de Sud în timpul retragerii administrației românești și a invaziei trupelor sovietice soldate cu instaurarea forțată a regimului politic și administrativ sovietic. Reperele cronologice ale lucrării cuprind ultimele zile ale lunii iunie – începutul lunii august, anul 1940.

Invadarea județului Ismail de către trupele sovietice

Evacuarea Basarabiei și a nordului Bucovinei de către autoritățile și trupele române și ocuparea acestor teritorii de trupele sovietice în urma ultimatumului sovietic, urma să aibă loc într-un termen de 4 zile, cu începere de la ora 14.00 a zilei

² Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Galați (DJAN Galați), Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 88/1940, ff. 5-6.

³ *Recensământul General al Populației României din 29 decembrie 1930. Volumul II, Partea I (neam, limbă maternă)*. (București: Institutul Central de Statistică, 1938), 264.

de 28 iunie. Pentru invadarea acestor teritorii URSS a concentrat efectivele districtelor militare Kiev și Odesa în grupul „Sud” care avea în componența sa 32 divizii de infanterie, 2 divizii de infanterie motorizată, 6 divizii de cavalerie, 11 brigăzi de tancuri, 3 brigăzi de avioane, 16 regimente de artilerie grea și alte unități auxiliare cu un contingent de 500.000 ostași.⁴

Trupele sovietice, chiar din primele clipe ale invaziei, au întreprins acțiuni coordonate privind dezorganizarea retragerii armatei române și a evacuării pașnice a populației. În aceste condiții retragerea civililor și a militarilor români s-a desfășurat anevoios, fiind însoțită de intervențiile brutale ale militarilor sovietici, cât și a unei părți a populației minoritare, ostile administrației și populației românești. Multe instituții și trupe militare române nu au dispus de timp suficient pentru evacuarea organizată a efectivului și a bunurilor materiale din cauza faptului că trupele sovietice au încălcat abuziv termenele ocupării teritoriului cedat, înaintând mult mai repede decât ritmul stabilit oficial, iar în unele cazuri s-a recurs la utilizarea trupelor aeropurtate pentru a împiedica retragerea organizată a forțelor militare, instituțiilor administrative și a civililor.

Astfel, la Bolgrad, în dimineața zilei de 29 iunie, circa 60 de avioane sovietice au lansat parașutiștii batalionului 204 în număr de 1.300 de persoane,⁵ care au supus unui tir de mitraliere trenurile aflate în stația Bolgrad. În rezultatul acestor acțiuni ale armatei sovietice stația Bolgrad a fost blocată, iar numeroase trenuri cu materiale militare au fost sechestrate de armata sovietică, fiind ajutată de populație și funcționarii CFR-ului care au sabotat mișcarea trenurilor. Jandarmii aflați în stație au fost dezarmați, luându-li-se și alimentele de către populația civilă minoritară, susținută de către trupele rusești.⁶ Tot aici, trupele sovietice au dezarmat majoritatea unităților Regimentului 3 Vânători și ale Regimentului 22 Artilerie care ulterior s-au retras pe podul de la Oancea.⁷

Conform unei dări de seamă întocmită de lt. colonelul I. Palada, referitoare la modul cum s-a desfășurat evacuarea din Bolgrad, un tren militar românesc, încărcat cu materiale, muniție, echipament a fost sechestrat în gară mai multe zile din cauza atitudinii răuvoitoare a unor angajați CFR-ști bulgari și găgăuzi. Ei au acționat sub

⁴ Igor Cașu, „Ocuparea Basarabiei și Bucovinei de Nord de către Armata Roșie, 28-29 iunie 1940. Noi detalii din arhiva poliției politice sovietice din Kiev”, în *28 iunie 1940. Noi perspective asupra unei tragedii românești* (Paris: Asociația „La Maison Roumaine”, 2018), 10.

⁵ *Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele lui pentru Basarabia. Culegere de documente* (Chisinau: Universitas, 1991), 74.

⁶ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 153/1939-1940, f. 66.

⁷ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 133/1940, f. 95; d. 153/1939-1940, ff. 43-44, 65.

protecția directă a unor unități militare sovietice de parașutiști, care au capturat încărcăturile din vagoane. Ulterior, materialele militare din depozitele armatei române aflate în localitățile Seletin și Borodin, au ajuns după mai multe demersuri diplomatice și intervenții pe lângă autoritățile militare ruse, în România.⁸

Între stațiile Bolgrad și Etulia, circa 500 de bulgari, au înconjurat un tren militar românesc cu soldați și materiale. Atacatorii au tras mai multe focuri de armă, reușind să-l rănească pe mecanicul de locomotivă. Acesta a reușit totuși să conducă trenul la destinație, trecând Prutul.⁹

Înaintând spre râul Prut mult mai repede decât a fost convenit, trupele sovietice, folosind instigatori provocau populația minoritară la manifestări antiromânești, protejând și încurajând bandele formate la violențe.¹⁰ În Raportul Inspectoratului Regional de Poliție, prezentat Rezidentului Regal la 30 iulie 1940, se menționa: „Cu ocazia retragerii, armata română a întâmpinat mari greutăți, fiind atacată în timpul retragerii de către populația civilă minoritară, înarmată cu arme capturate de la trupele noastre și furci, topoare, ciomege, etc., sub protecția armatei sovietice”.¹¹

Numeroase bunuri militare, armament, muniție, echipamente, îmbrăcăminte, alimente ale armatei române nu au putut fi evacuate, deoarece multe trenuri românești erau întârziate prin stații, din cauza atitudinii răuvoitoare a unor funcționari și lucrători CFR aparținând minorităților etnice. O asemenea garnitură încărcată cu armament și muniție, alcătuită din 18 vagoane, a fost reținută în gara Reni, încă de pe 1 iulie 1940, întrucât unii muncitori feroviari ucraineni și ruși nu doreau să permită evacuarea ei. S-au purtat intense negocieri pentru transbordarea trenului la vest de Prut.¹²

În general, armata sovietică a deposedat abuziv o bună parte din unitățile armatei române de echipament și muniții, luându-le până și bucătăriile de campanie.¹³ Procedul de dezarmare și deposedare de bunuri a unităților armatei române era următorul: anumite puncte de trecere ale trupelor române, în special,

⁸ Anca-Elena Pororo, Constantin Stan, „Pagini dramatice privind evacuarea armatei române din Basarabia și Bucovina de Nord (iunie-iulie 1940)”, *Acta Bacoviensia*, Vol. IX, 2014: 380.

⁹ *Ibidem*, 378-379.

¹⁰ Ion Șișcanu *Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române. 1940* (Chișinău: Civitas, 2007), 117.

¹¹ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 153/1939-1940, f. 43.

¹² Pororo, Stan, „Pagini dramatice privind evacuarea armatei române din Basarabia și Bucovina de Nord (iunie-iulie 1940)”, 380.

¹³ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 153/1939-1940, f. 67.

localitățile populate de minorități etnice, erau ocupate de unitățile rusești ce devansau coloanele românești. Trupele sovietice blocau ieșirile din localități și, în poziție de tragere, somau trupele române să depună întreg armamentul, materialele, animalele, etc.¹⁴

După cum s-a consemnat și în notele informative ale jandarmeriei, „retragerea trupelor și jandarmeriei cu toate autoritățile din județul Cahul și Ismail a fost stânjenită foarte mult de populația civilă, care de la primul semnal de evacuare s-a angajat în jafuri, beții și, în grupuri armate, cu concursul concentrațiilor basarabeni de la unitățile care au dezertat, au atacat convoaiele”.¹⁵

În orașul Ismail, potrivit datelor jandarmeriei, „s-au petrecut mari dezordini, populația a devastat magazinele, steagul roșu a fost arborat la primărie, s-au schimbat numeroase focuri între populație și echipajele marinei fluviale, care s-a apărut cu mitraliere. Populația rusă în stare de ebrietate a căutat să linșeze pe refugiați, ofițerul comandant al pompierilor ar fi fost ucis”.¹⁶ Un grup constituit din Brașoveanu – brutar, Costea Terzia – misit, Ignat Zuzulin –cizmar și N. Gicolov – mecanic au jefuit tot ce li se părea a fi român, iar N. Mendel ar fi încasat de la toți comercianții și proprietarii diferite sume de bani pentru a le apăra averile de jefuitori.¹⁷

În Chilia Nouă s-au produs manifestații ostile chiar de la începutul evacuării trupelor și a populației. Printre primii conducători ai manifestațiilor comuniști din Chilia Nouă au fost identificați: medicii Rabinovici și Salachin. Au avut loc arestări și agresiuni contra populației care n-a putut să se evacueze la timp. Casierul cooperativei și o învățătoare din acel oraș au fost purtați pe străzi, cu mâinile legate la spate cu câte o placardă agățată de spate pe care sta scris: „soarta lor e incertă”. Tot în Chilia Nouă, comitetul revoluționar a arestat gardienii publici.¹⁸

Și în Vâlcov populația a fost implicată în devastarea hotelului Turistic. Deținătorul unui restaurant din localitate, a fost numit comisar al poporului. În orașul Reni s-au petrecut incidente care s-au soldat cu morți și răniți. Iar minoritarii bulgari din Bolgrad au atacat populația românească. În acest conflict a intervenit o

¹⁴ Șișcanu, *Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române. 1940*, 117-118.

¹⁵ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 133/1940, f. 95.

¹⁶ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 153/1939-1940, f. 66.

¹⁷ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 92/1940, f. 377.

¹⁸ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 153/1939-1940, ff. 46, 65.

coloană din armata românească și a restabilit pentru scurt timp ordinea.¹⁹

Orașul Reni a fost complet ocupat în data de 30 iunie. Inițial, gara și oficiul telefonic au fost lăsate libere pentru ca să se poată retrace trenurile, dar ulterior au fost ocupate în întregime. Populația satelor din împrejurimi, surprinsă de ritmul precipitat al evenimentelor, a fost pusă în imposibilitate de a se refugia.²⁰

În aceeași zi, numeroase unități române au fost dezarmate la Cimișlia și Comrat, iar în gările Bolgrad și Reni au fost oprite trenurile de evacuare și au fost maltratați refugiații. La 2 iulie, unități sovietice motorizate sovietice au atacat printr-o acțiune organizată, unitățile române aflate în zona Giurgiulești-Reni, înconjurând și dezarmând o companie de infanterie.²¹

Autoritățile sovietice au reușit prin presiuni și șantaj să atragă de partea lor minoritățile naționale din Basarabia. Alături de evrei au colaborat ucrainenii, ruși. Trenurile românești erau blocate sau întârziate prin stații. Un tren de muniții, compus din 18 vagoane, era reținut în gara Reni încă din 1 iulie ora 4, deoarece lucrătorii feroviari ucrainieni și ruși nu vroiau să permită evacuarea.²²

Lucruri similare aveau loc și în județele limitrofe. În orașul Cetatea Albă, autorități sovietice au impus măsuri severe împotriva funcționarilor, ultimii fiind terorizați de o bandă înarmată condusă de Alexei Bunnan și Carol Humă. Preotul catedralei din localitate, Eusebiu Popovici, a fost rănit, iar un alt preot din oraș, Nicador Malevschi, a fost omorât. Grefierul Iosif Știrbu de la Tribunalul local a fost ucis deoarece s-a opus distrugerii arhivei acestei instituții. Notarul Constantin Constantinescu din comuna Hofnegstal, județul Cetatea Albă a relatat autorităților polițienești buzoiene că în plasa Ibănești din același județ un grup numeros înarmat a atacat cu arme de foc câteva căruțe ale familiilor funcționarilor români jefuindu-le, iar femeilor li s-au luat chiar și pantofii.²³

Instaurarea „puterii sovietice” în județul Ismail

Chiar în prima zi de invadare a Basarabiei, autoritățile sovietice au scos în

¹⁹ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 153/1939-1940, ff. 65, 66.

²⁰ *Dezmembrarea României. Exodul din Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța: 28 iunie 1940 - 22 iunie 1941. P. 1* (Chișinău: Editura SEREBIA, 2017), 142.

²¹ Gheorghe Vartic, „Mărturii arhivistice cu privire la retragerea armatei române din Basarabia și Nordul Bucovinei (28 iunie-3 iulie 1940).” *Cugetul*, nr. 2, 2001: 63.

²² Doru Goron, Cornel Grad, Constantin Stan, „Evacuarea teritoriilor românești cedate în vara anului 1940.” *Acta Musei Porolissensis*, Volumul XIX, 1995: 332.

²³ Alexandru Gaiță, Constantin Stan, „Pagini basarabene în arhive buzoiene. 1940.” *Mousaios*, Volumul V, 1999: 339.

afara legii autoritățile administrative, judiciare, militare și polițienești existente. A fost interzisă activitatea partidelor politice (evident, cu excepția celui bolșevic) și au fost suprimate sindicatele. Funcțiile administrației românești au fost preluate de comisariatele militare și de organele politice ale armatei roșii, acestea asumându-și prerogativele formării noilor organe administrative locale după modelul celor din URSS: consilii sătești (*selisoviet*-urile), comitete executive raionale (*ispolkom*-urile), consilii orașenești (*gorsoviet*-urile).²⁴

În Ismail, încă din dimineața zilei de 28 iunie 1940 s-a format un grup de manifestați în număr de aproximativ 200 de persoane, atât bărbați cât și femei, din populația minoritară a orașului, în special evrei. Aceștia, după ce au făcut manifestații de simpatie față de URSS, s-au deplasat la unitatea de pompieri a orașului, unde au oprit pompierii să evacueze echipamentul, motivând că sunt proprietatea comunei. Prefectul de Ismail, pentru a aplana un conflict care putea să ia proporții, a dispus să se renunțe la evacuarea utilajelor pentru stingerea incendiilor. După aceasta, manifestații s-au dus la Poliție, unde au cerut să li se arate dacă nu cumva au fost arestați comuniști. Comandamentul poliției din localitate a permis unei delegații a manifestaților să viziteze localul pentru o verificare amănunțită și, negăsind nimic, au părăsit sediul poliției. Au fost devastate și fostele cazărmi ale trupelor române.²⁵ În noaptea de 29/30 iunie 1940, manifestații comuniști de la Ismail au tras focuri de armă asupra vaporului cu refugiați plecat din portul Ismail.²⁶

Manifestațiile stradale s-au ținut lanț, purtându-se placarde cu portretele lui Stalin, Molotov și Lenin. Dirijau și se aflau în fruntea manifestaților comuniști din Ismail doi tipi îmbrăcați în cămăși roșii: Paladov și Gresin. Printre conducătorii manifestați au mai fost identificați: Mandel – fost președinte al Camerei de Muncă, Poltorac – farmacist, cunoscutul comunist Vasilian Niconov și alții.²⁷ La 2 iulie, statuia Regelui Ferdinand I din centrul orașului Ismail a fost distrusă „de un grup de manifestați constituită din evrei și ruși, strigând că ei nu au nevoie de Rege și de

²⁴ Anatol Petrencu, „Urmările raptului Basarabiei, Nordului Bucovinei, Ținutului Herța.” in *Raptul Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța din 28 iunie 1940* (Chișinău: Editura Serebia, 2015), 112; *Idem*, „Raptul Basarabiei, Nordului Bucovinei, Ținutului Herța. Prima ocupație sovietică (1940-1941).” *Limba Română*, nr. 5-6 (204), 2012: 109.

²⁵ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 92/1940, f. 377.

²⁶ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 133/1940, f. 98.

²⁷ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 92/1940, f. 377; d. 153/1939-1940, f. 44.

Dumnezeu”²⁸

La 5 iulie 1940, a fost organizată primirea oficială a armatelor rusești potrivit uzanțelor protocolare sovietice: tribună împodobită cu drapel și flori roșii, portrete ale conducătorilor sovietici. La defilarea care a avut loc în fața unui general sovietic au participat 2 Divizioane de Artilerie, 2 Divizioane de cavalerie, 2 Companii de Geniști, 4 Companii de Infanterie și 12 avioane militare. Armata a fost viu aclamată de către populație. Generalul care a primit defilarea a ținut o cuvântare în care a spus: „Ați scăpat de jugul românesc, ați scăpat de sărăcie, la noi nu există foamete, toți au ce mânca”, cerându-le lucrătorilor să muncească și li se vor da de toate.²⁹

Noile autorități administrative au fost constituite chiar în primele zile ale regimului sovietic. Primarul orașului Ismail, Alexandru Minov, care fusese numit în funcție la 28 mai 1949, „de îndată ce a început schimbarea de autorități a rupt Drapelul Tricolor și a călcat în picioare portretul Regelui, arborând drapelul roșu. Totodată a început constituirea unui comitet revoluționar. Cu toate acestea comitetul ulterior a ales primar pe evreul Iașa Leventov – inginer”. Ivancenco, directorul liceului de băieți, a fost ales prefect. Ghercovici Iosif, proprietarul fabricii de ulei și un anume Santiago – reprezentant la Continent Export, au luat poșta în primire. Crumschi, fost casier la Societatea de Autobuze din Ismail, a luat în primire telefoanele județului. Medicul Bergher, evreu din Chilia, a fost ales comisar județean. Leon Becher zis Blum, refugiat din Chilia Veche, fost șofer la Generalul P. Angelescu, fost Ministru, proprietar a unei bărci cu motor, a fost pus căpitanul portului Ismail.³⁰

Funcția de președinte al sovietelor din orașul Ismail era deținută de Valerian Niconov, fost funcționar la primăria Ismail, implicat în spionaj în favoarea sovietelor la care s-a găsit un aparat de radio emisiune și care a fost achitat, deoarece fratele său mai mic și-a asumat toată răspunderea faptului. Din noua administrație a orașului Ismail mai făceau parte frații Poltarac – farmaciști, foști membrii în comitetul revoluționar în 1918-1923, Abraham Grinvald – fotograf, Ubștein – dentist, cu soția, N. Mendel – fost Președinte al Camerii de Muncă, S. Agramov, B. Naidinov, V. Stas, Gh. Mizichevici – foști funcționari ai primăriei din Ismail.³¹

De către autoritățile orașului Ismail a fost difuzat un manifest în limba rusă cu următorul conținut: „Cetățeni, mult așteptatul regim sovietic înființat în orașul

²⁸ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 78/1940, f. 632; d. 133/1940, f. 103.

²⁹ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 133/1940, f. 103, d. 92/1940, f. 376.

³⁰ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 92/1940, f. 377 verso; d. 61/1940, f. 31.

³¹ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 92/1940, f. 377.

nostru și împreună cu el toți cetățenii sovietici, sărbătorim această zi de mare bucurie.

În calitate de cetățeni conștiincioși ai marii patrii sovietice, întâmpinăm cu recunoștință pe ai noștri eliberatori ai armatei roșii și pentru aceasta cerem tuturor cetățenilor o atitudine de completă ordine în conducerea normală a vieții orașului”.³²

Cercetările realizate după eliberarea Basarabiei în iunie-iulie 1941 de către Armata Română au demonstrat că „întreg pământul Basarabiei a fost semănat cu mii de cadavre ale românilor care își țineau legea și sufletul nevândute”. Astfel, în Ismail, în beciul imobilului, în care își avusese sediul local NKVD-ul, au fost găsite cadavrele a cinci bărbați, având vârsta între 45 și 60 de ani și a unei femei de 22-23 de ani. Având ochii și mâinile legate la spate, cadavrele au fost îngropate cu capul în jos.³³

Satul Regele Ferdinand din județul Ismail, care pe timpuri se numea Nicolaevca, a fost ars complet, pe motiv că în 1924, locuitorii săi, etnici germani, s-au opus rebeliunii de la Tatarbunar.³⁴

La Bolgrad, unde în dimineața zilei de 29 iunie trupele sovietice lansate cu parașutele au blocat trenurile cu militari și populația ce se refugia, a acționat și un „grup de manifestați”, în fruntea cărora au fost identificați avocatul Al. Bancov, avocatul Chițis, pescarul Al. Grișcenco și alții. Aceștia, la sosirea parașutiștilor ruși, s-au implicat în activitatea gării și s-au dat la manifestații ostile față de populația românească, aruncând cu pietre în vagoanele cu evacuați și dezarmând polițiștii care se aflau în gară. După aceasta au început manifestațiile și în orașul Bolgrad, arborându-se steaguri roșii la casele particulare și instituții, începând cu Poliția.³⁵ În Bolgrad comitetul revoluționar avea următoarea componență: Camburov, fost magistrat și fost primar al Bolgradului, Cristoforov – profesor, fost deputat Agura; Bancov Șura (Alexe) - avocat, Liuba Titorov – avocat. Acest comitet a preluat conducerea administrativă a târgului Bolgrad.³⁶

La Vâlcov comitetul local a fost format din: Chiriac Chesanov, Ivan Carasiev și Mișa Gavrilov, având președinte pe cunoscuta comunistă Natalia Ciornei. Aici s-a încercat incendierea hotelului Turistic din localitate de către un grup de comuniști,

³² DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 92/1940, ff. 377-377 verso; d. 133/1940, f. 98.

³³ Petrencu, „Urmările raptului Basarabiei, Nordului Bucovinei, Ținutului Herța, 114-115.

³⁴ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 92/1940, f. 377 verso.

³⁵ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 153/1939-1940, f. 45.

³⁶ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 92/1940, f. 377 verso.

care au fost însă împiedicați de organizația locală care i-a și pedepsit.³⁷

În târgul Chilia Nouă comitetul revoluționar a fost alcătuit din: dr. Salachim – medic, fost deputat, care conducea și plasa Chilia, Neiborschi – fost deputat și evreul Rabinovici, medic primar în respectiva localitate.³⁸ Primăria din comuna Chilia Nouă era condusă de 9 bărbați și nouă femei, toți ruși, sub comanda lui Vlasenco, fost agent sanitar în comuna Cișmele, Ismail. Populația din comuna Chilia Nouă a propus autorităților sovietice ca fostul primar al acelei comune „să fie împușcat pentru că pe timpul românilor i-au asuprit. Comandantul militar le-a spus că nu se poate, dar îl va trimite în Siberia”.³⁹

La Reni, în dimineața zilei de 29 iunie, comercianții evrei au arborat la magazinele lor steaguri roșii, iar grupuri de muncitori s-au adunat în centrul orașului, o parte din ei plecând la bariera de răsărit a orașului, în așteptarea trupelor sovietice. Un grup de evrei s-a postat la bariera de trecere spre Prut, unde sub amenințări, împiedica populația să se evacueze, iar alții s-au dus la Comisariatul de Poliție, spărgând aici dulapurile cu arhiva veche pe care au rupt-o și călcat-o în picioare, arborând apoi un steag roșu deasupra clădirii. S-a mai format un grup în frunte cu medicul A. Braunstein, care a colindat satele din împrejurimi, îndemnând populația la revoltă și jefuirea celor avuți. Printre conducătorii manifestațiilor comuniști de la Reni, au fost identificați: A. Braunstein – medic, Fridel Loșac – avocat, membrii familiei Finchel, Dora Iaroslavschi, Gheorghe Danoev și alții.⁴⁰

A acțiunile întreprinse de autoritățile sovietice în iulie-septembrie 1940

În general, informațiile despre situația creată în primele săptămâni ale instaurării regimului sovietic care ajungea în România era fragmentară, episodică și inconsistentă. În continuare, având la dispoziție datele conținute în rapoartele oficiale ale jandarmeriei și ale poliției referitoare la primele informații parvenite din Basarabia prezentăm un tablou mozaic al fazei inițiale a instaurării regimului sovietic de ocupație în județul Ismail.

Frontiera rusă de la Nistru ar fi fost închisă și nu se permitea trecerea nimănui

³⁷ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 153/1939-1940, f. 45.

³⁸ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 92/1940, f. 377 verso; Vartic, „Mărturii arhivistice cu privire la retragerea armatei române din Basarabia și Nordul Bucovinei (28 iunie-3 iulie 1940)”, 66.

³⁹ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 133/1940, ff. 51, 303.

⁴⁰ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 153/1939-1940, f. 44-45.

din Basarabia în URSS, decât după o verificare a celor ce vor să plece.⁴¹

Dezertorii din armata română, pe care autoritățile sovietice îi prindeau, erau trimiși în interiorul Rusiei, la o depărtare de peste 300 km de granița română.⁴²

Românilor aflați pe teritoriul rusesc li s-a interzis portul insignelor roșii, spre a-i deosebi de locuitorii băștinași. Se zice că sunt arestați toți și internați în lagăre, intenționând să-i ducă în județul Cetatea Albă la muncile agricole.⁴³

În orașe se aplica „așa zisa purificare de elementele găsite periculoase noului regim”. Au căzut victime acestei măsuri toți acei, cu mici excepții, care au ocupat funcții sub administrația românească, oamenii bogați, cei denunțați din ură și răzbunare, aceștia fiind ridicați din casele lor și ținuți închiși, fără a se cunoaște care este soarta lor.⁴⁴

S-ar fi luat măsura ca funcționarii rămași în Basarabia să fie trimiși în interiorul Rusiei, fiind înlocuiți cu funcționari sovietici.⁴⁵

Copii cu vârsta de la 7 la 14 ani au început a fi internați în instituții comuniste.⁴⁶

Întreprinderile furnizoare de apă și electricitate nu ar fi funcționat regulat pentru că s-ar fi făcut economie de benzină, petrol și uleiuri.⁴⁷

În orașe, s-a făcut recensământul tuturor imobilelor particulare, proprietarii beneficiind numai de apartamentele ce le ocupă, restul apartamentelor și clădirilor, care sunt locuite prin închiriere și al căror venit trece în folosul proprietarilor, e trecut în seama comitetului orașului, care va face repartitia lor.⁴⁸ Toate proprietățile mobile de lux au fost confiscate de la acei despre care s-a considerat că au prea multe, lăsându-li-se numai strictul necesar. La fel s-a procedat și cu îmbrăcămintea.⁴⁹

⁴¹ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 78/1940, f. 631.

⁴² DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 133/1940, f. 50.

⁴³ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 92/1940, f. 376.

⁴⁴ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 153/1939-1940, f. 41.

⁴⁵ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 78/1940, f. 631.

⁴⁶ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 153/1939-1940, f. 47.

⁴⁷ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 78/1940, f. 631.

⁴⁸ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 153/1939-1940, f. 41, 48.

⁴⁹ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 78/1940, f. 631.

A fost introdusă munca obligatorie pentru toți, fără deosebire de proveniență sau statut social, „inclusiv femeile cărora li s-a interzis să mai poarte lux, stabilindu-se un fel de îmbrăcăminte tip”.

În Chilia Nouă, de exemplu, „se repară de zor digul „Ostrovul Suliman”, cu locuitori scoși cu forța la muncă”.⁵⁰

Populația întâmpina dificultăți la aprovizionarea cu alimente. Lucrătorilor și meseriașilor li s-au eliberat carnete, care se obțineau cu multă greutate și în baza cărora primeau alimente de la cooperative.⁵¹

Populația nevoiașă era hrănită la cazan, cu porția, mâncarea zilnică constând din borș preparat din pește conservat.⁵² La Ismail s-au format cantine unde li se servea ceai și făină gratis muncitorilor săraci.⁵³

Toatele cârciumele au fost închise și „nu se mai servesc băuturi alcoolice din cauza că, populația, chiar de la începutul evacuărilor, se ținea numai de beții și se deda la acte nepermise”,⁵⁴ iar „cei care se abat de la această dispozițiune sunt sancționați cu moartea”.⁵⁵

Locuitorii din Chilia Nouă s-au plâns unui colonel rus că Statul Român le-a pus impozite prea mari, le-a rechiziționat caii și căruțele și că au fost asupriți de autoritățile românești, la care acesta ar fi răspuns: „După câte văd ați trăit toți bine la români, orașul Chilia Nouă este plin de toate bunătățile, străzi pavate, lumină electrică, case frumoase; că statul român v-a rechiziționat caii și căruțele, aceasta au făcut-o în interesul țării, așa cum o vom face-o și noi”.⁵⁶

Pe piață continuau să circule tot banii românești, însă alimentele s-au scumpit mult în raport cu ce a fost. Alimentele s-au scumpit în așa măsură, încât costul unui kilogram de pâine depășește 50 de lei, iar muncitorii primesc drept remunerații în loc de bani bonuri cu care se prezintă la depozit pentru a primi alimente. Pentru produsele alimentare care nu erau considerate „de primă necesitate” s-au fixat

⁵⁰ DJAN Galați, Fond Reziidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 78/1940, f. 631; d. 133/1940, ff. 95, 51.

⁵¹ *Dezmembrarea României. Exodul din Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța: 28 iunie 1940 - 22 iunie 1941. P. I* (Chișinău: Editura SEREBIA, 2017), 325.

⁵² DJAN Galați, Fond Reziidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 153/1939-1940, f. 47.

⁵³ DJAN Galați, Fond Reziidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 92/1940, f. 376.

⁵⁴ DJAN Galați, Fond Reziidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 133/1940, f. 95; d. 153/1939-1940, f. 47.

⁵⁵ DJAN Galați, Fond Reziidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 92/1940, f. 376.

⁵⁶ DJAN Galați, Fond Reziidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 133/1940, f. 51.

prețuri exagerate, astfel kilogramul de slănină ajungând la 400 de lei.⁵⁷

Articolele de țesătorie, stofe, pânzeturi de orice fel, au fost cumpărate cu lăcomie de ofițerii armatei sovietice, soldaților roșii rămânându-le să-și procure ceasuri și brice de ras, articole după care s-a produs o adevărată vânătoare. Astfel, magazinele care fuseseră lăsate libere să facă comerț, din lipsă de mărfuri, s-au închis treptat.⁵⁸ Începând cu 12 iulie, toate magazinele existente au fost închise, iar mărfurile din depozite au fost confiscate de autorități.⁵⁹

Cerealele nu se mai vindeau pe piață. Toate stocurile de cereale au fost confiscate, lăsându-se populației numai strictul necesar. La sate, confiscarea cerealelor a produs adânci nemulțumiri în rândurile populației rurale, mai ales că strângerea noii recolte se făcea sub controlul autorităților sovietice, care confiscă toate cantitățile disponibile fără nici o plată către producători. În opinia autorităților române, „măsura” a fost luată de armata roșie, care, „având efective mari în tot Sudul Basarabiei, are nevoie de aprovizionarea trupelor și animalelor”.⁶⁰

Autoritățile sovietice, pentru a atrage populația rurală de partea lor, au făcut propagandă că pământurile nu se vor confisca de Stat, ci vor fi împărțite celor săraci, astfel că nici o gospodărie să nu aibă mai mult de 30 de hectare. S-au luat chiar măsuri ca terenurile care depășesc suprafața de 30 de hectare să fie repartizate țăranilor săraci cu toate semănăturile făcute de foștii proprietari, pentru ca noii stăpâni să poată culege rodul chiar în acel an. De fapt, în viziunea autorităților române, acțiunile întreprinse de autoritățile sovietice nu erau decât o „acțiune propagandistică, urmărind un dublu scop: a) noua conducere venind în ajutorul clasei muncitoare sărace caută să o atașeze regimului sovietic și b) satisfăcând pentru un moment aspirațiile păturii sociale pe care se poate bizui noua administrație în viitor, ar fi putut asigura ordinea și liniștea, evitând eventualele reacțiuni din partea populației obișnuită de veacuri cu regimul proprietății individuale”. Totuși, „propagandiștii noului regim comunist, care în acțiunea ce o desfășurau la orașe, după directivele oficiale, nu s-au ferit să lase a se înțelege, fie la întruniri, fie sub un alt mod de propagandă, că actuala stare de lucruri nu va continua mult și că proprietatea individuală are să dispară în curând, făcându-și loc regimul

⁵⁷ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 78/1940, ff. 631, 632; d. 133/1940, f. 50.

⁵⁸ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 153/1939-1940, f. 41.

⁵⁹ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 133/1940, f. 50, 51, 95, 303; d. 153/1939-1940, f. 46.

⁶⁰ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 133/1940, f. 50, 303; d. 153/1939-1940, f. 47.

colectivizării integrale”.⁶¹

În primele zile ale invaziei sovietice au fost prizoniți și terorizați slujitorii bisericii și a lăcașelor de cult. Se urmărea distrugerea sistematică a cultului bisericesc și desființarea lăcașurilor de cult. Preoții erau terorizați, constrânși să părăsească serviciul, puși să achite statului impozite trimestriale exagerate, care depășeau de trei ori veniturile.⁶² Serviciile speciale sovietice au ales clerul regiunii ca obiect al unei lovituri zdrobitoare, deoarece preoții erau purtătorii unei ideologii și moralități diferite de cea marxistă, și, prin urmare, a priori, ostile. În afară de aceasta, clerul ortodox a servit anterior autoritățile române pentru o perioadă considerabilă de timp (din 1918 până în vara anului 1940).⁶³

La Ismail într-una din biserici s-a făcut garaj de mașini; biserica Sfântul Dumitru a fost transformată în magazie de cartofi; în mănăstirea construită în toamna anului 1938, s-a făcut cazarmă, iar în mănăstirea călugărilor s-a făcut grajduri de cai. Crucile de pe toate Bisericile au fost scoase. Toate odoarele Bisericilor din orașele și satele basarabene au fost confiscate, icoanele distruse.⁶⁴ În mănăstirea Borisovca din județul Ismail ar fi pătruns mai mulți bolșevici care au batjocorit maicele, au distrus icoanele și podoabele bisericești.⁶⁵

În ziua de 7 iulie 1940 lipovenii din orașul Ismail au vrut să officieze slujbe religioase în bisericile lor, dar au fost oprțiți de autoritățile sovietice. Unii dintre ei s-au plâns lipovenilor din județul Tulcea care transportau refugiați, de starea în care se găsesc, regretând administrația românească „care nu se lega de religia lor”.⁶⁶

Una dintre primele victime ale campaniei anti-bisericești a sovieticilor a fost părintele Gheorghe Munteanu, preot al bisericii din satul Nerușai, profesor la Seminarul Teologic din Ismail, care, în iulie 1940, a fost arestat de un grup operativ al NKVD-ului. A fost condamnat la 8 ani în lagărele de muncă forțată. În perioada 6 iulie - 1 august a aceluiași an, grupul operativ al direcției raionale Bolgrad al NKVD-ului a arestat 12 membri ai partidului „țărăniștilor”, enoriași ai bisericilor ortodoxe din Bolgrad. A fost încarcerat și regentul corului bisericesc Vasile Agura.

⁶¹ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 153/1939-1940, ff. 39, 47.

⁶² Mariana Țăranu, „1940-1941 – începutul calvarului în Basarabia” *Literatura și arta*, nr. 26 (28 iunie 2007): 8.

⁶³ Михайлуца, „Южная Бессарабия после года советизации: рефлексии населения в первые дни войны - июнь 1941 г.”, 121.

⁶⁴ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 78/1940, f. 632; d. 92/1940, f. 376; d. 133/1940, f. 50.

⁶⁵ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 92/1940, f. 377 verso, 406.

⁶⁶ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 92/1940, f. 298; d. 133/1940, f. 103.

În iunie 1941, secția raională a NKVD-ului, fără nicio acuzație, l-a arestat pe Anton Vustean, preot în satul Matroska, județul Ismail și l-a deportat în Regiunea Vologda.⁶⁷ În data de 2 iulie au fost împușcați la Ismail Preoții Mocanu și Ursu, ascunși în biserică, iar după împușcare au fost scoși în stradă.⁶⁸ În orașul Bolgrad a fost lăsat un singur preot, obligat să se tundă.⁶⁹

În nota „Informații din Basarabia” a Direcției Generale a Poliției din 8 septembrie 1940 se relatează că românii din Basarabia, care doresc să fie repatriați sunt supuși unei serii de cercetări și amenințări obositoare, pentru a-i determina să renunțe la plecare. În județele Cahul și Ismail la acea dată cereau repatrierea peste 5000 români.⁷⁰ Oficialitățile sovietice pentru a contracara fuga clandestină a basarabenilor în România au comunicat populației din Ismail că „de la postul de observație, așezat pe clădirea Serviciului Hidraulic din port, au văzut că românii au instalat sârma ghimpată pe malul Dunării”.⁷¹ Cu toate acestea, numărul celor care doreau să se refugieze în România nu diminuase. Mai mulți locuitori din Copana-Baltă, suburbie a orașului Ismail, a cărei populație era alcătuită preponderent din ruși și ucraineni, în discuția avută cu un român din Ismail care s-a repatriat în ziua de 18 septembrie au afirmat că populația din acea comună intenționa să treacă în masă, peste Dunăre, în România.⁷²

Constatări finale

Militarii români, funcționarii din administrația civilă dar și românii basarabeni au fost copleșiți nu atât de nota sovietică, cât de acceptarea necondiționată de către elitele guvernante ale României a condițiilor ultimative impuse de Uniunea Sovietică. Această stare de spirit și-a pus amprenta asupra procesului de evacuare a teritoriilor cedate.

În timpul retragerii, funcționarii publici, trupele militare și populația civilă s-au confruntat cu două mari impedimente: a) abuzurile comise de trupele sovietice și b) atitudinea și acțiunile ostile ale populației minoritare. Aceste două forțe, care adeseori acționau concertat au maltratată civilii și militarii români, provocând-le și mari pierderi materiale.

Invadarea teritoriului Basarabiei de către trupele sovietice a fost însoțită de acțiuni energice privind instaurarea propriului regim politic, social și administrativ

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 92/1940, f. 377 verso, 406.

⁶⁹ *Dezmembrarea României. Exodul din Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța: 28 iunie 1940 - 22 iunie 1941. P. 1* (Chișinău: Editura SEREBIA, 2017), 291.

⁷⁰ Ibidem, 291.

⁷¹ Ibidem, 325.

⁷² Ibidem.

în teritoriile ocupate. Chiar din primele clipe ale invaziei s-a început, sub monitorizarea strictă a organelor de partid și a serviciilor speciale sovietice instituirea, după modelul existent în URSS, un regim de factură totalitară.

După invadarea teritoriului județului Ismail, autoritățile sovietice au întreprins măsuri energice de a suprima tot ce era românesc și de a institui principiile, valorile și instituțiile aferente „noului regim”.

Bisericile au fost transformate în cazărmi, săli de spectacole, grajduri de cai și magazine. Sistemul represiv a început o luptă perfidă cu preoții și alți slujitori ai cultelor deja în iunie 1940, imediat după invazia trupelor sovietice. Clericii basarabeni au fost reprimați, fiind acuzați de „activitate fascistă”, „spionaj”, „contrarevoluție”, „activitate anti-sovietică”, implicare în activitatea partidelor politice românești.

Chiar în primele zile ale ocupației sovietice au fost instituite noi autorități administrative din elemente loiale noului regim.

Ulterior, la 2 august 1940, potrivit deciziei Sovietului Suprem al URSS, județul Ismail, alături de partea de nord a Bucovinei și județele Hotin, Akkerman a fost inclus abuziv în componența RSS Ucrainene.

Bibliografie

A. Fonduri arhivistice:

1. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Galați (DJAN Galați), Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 88/1940, f. 14.
2. DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 78/1940, f. 632.
3. DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 153/1939-1940.
4. DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 92/1940.
5. DJAN Galați, Fond Rezidența regală a ținutului „Dunărea de Jos”, inv. 47, d. 133/1940.

B. Studii:

6. Cașu, Igor. „Ocuparea Basarabiei și Bucovinei de Nord de către Armata Roșie, 28-29 iunie 1940. Noi detalii din arhiva poliției politice sovietice din Kiev”. In *28 iunie 1940. Noi perspective asupra unei tragedii românești*, 9-17, Paris: Asociația „La Maison Roumaine”, 2018.
7. *Dezmembrarea României. Exodul din Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța: 28 iunie 1940 - 22 iunie 1941. P. I.* Chișinău: Editura SEREBIA, 2017.
8. Gaiță, Alexandru, Stan, Constantin. „Pagini basarabene în arhive buzoiene. 1940.” Mousaios, Vol. V, 1999: 337-348.

9. Goron, Doru, Grad, Cornel, Stan, Constantin. „Evacuarea teritoriilor românești cedate în vara anului 1940.” *Acta Musei Porolissensis*, Volumul XIX, 1995: 325-358.
10. *Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele lui pentru Basarabia. Culegere de documente*, Chisinau: Universitas, 1991.
11. Petrencu, Anatol. „Raptul Basarabiei, Nordului Bucovinei, Ținutului Herța. Prima ocupație sovietică (1940-1941).” *Limba Română*, nr. 5-6 (204), 2012: 106-117.
12. Petrencu, Anatol. „Urmările raptului Basarabiei, Nordului Bucovinei, Ținutului Herța.” In *Raptul Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța din 28 iunie 1940*, 111-117, Chișinău: Editura Serebia, 2015.
13. Pororo, Anca-Elena, Stan, Constantin. „Pagini dramatice privind evacuarea armatei române din Basarabia și Bucovina de Nord (iunie-iulie 1940).” *Acta Bacoviensia*, Vol. IX, 2014: 371-388.
14. Șișcanu, Ion. *Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române. 1940*. Chișinău: Civitas, 2007.
15. Țăranu, Mariana. „1940-1941 – începutul calvarului în Basarabia.” *Literatura și arta*, nr. 26 (28 iunie 2007): 8.
16. Vartic, Gheorghe. „Mărturii arhivistice cu privire la retragerea armatei române din Basarabia și Nordul Bucovinei (28 iunie-3 iulie 1940).” *Cugetul*, nr. 2, 2001: 61-66.
17. Михайлуца, Николай. „Южная Бессарабия после года советизации: рефлексии населения в первые дни войны - июнь 1941 г.” In *Raptul Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța din 28 iunie 1940*, 118-129, Chișinău: Editura Serebia, 2015.